

A korai juhar (*Acer platanoides*) botanikai jellemzése

Király Gergely¹

A korai juhart Linné írta le 1753-ban, a „*Species Plantarum*” első kiadása második kötetében. A tudományos nemzetségnév (*Acer*) eredete nem világos, görög, latin és kelta nyelveken is ismertek hasonló hangzású, a faanyagra, a levél tagoltságára vagy más fajokkal való hasonlóságára utaló nevek. Fajnevét (*platanoides*) a platánhoz (*Platanus*) való hasonlósága alapján kapta, ezt elsősorban a levélalak, esetleg a nagy, terebélyes, árnyat adó korona magyarázza.

Az európai fajsza 10-12, a bizonytalanság oka nem rendszertani kérdés, hanem egyes fajok őshonosságának bizonytalanságára vezethető vissza Délkelet-Európa határterületein.

Alaktan

Erőteljes fiatalkori növekedésű, de viszonylag rövid életű, a 200 éves kort ritkán meghaladó fa, amely ideális termőhelyen nagy termetű, 25–30 m-es

reg hosszrepedései kemények, sűrűk, de nem túl mélyek, kisebb, gyengébb keresztrepedésekkel. A vessző egyenes, erőteljes, rügyállása keresztben átellenes, a hajtás felszíne kopasz, fénylő, kezdetben zöld vagy világosbarna, később vöröses árnyalatot kapó, lenticellái aprók, nem feltűnők (1. ábra).

A rügyek tojásdadok, fénylők, általában teljesen kopaszak, a 4–6 látható rügypikkely piros vagy bordó árnyalatú

Fotó: Korda Márton

1. ábra Vessző rügypikkelyekkel

A juhar nemzetséget döntően fák és kevés cserje alkotja, elterjedése az északi mérsékelt öv lombhullató erdeire terjed ki Európa, Kelet-Ázsia és Észak-Amerika területén. Diverzitási centrumai Délkelet-Kínában (egyedül itt 60+ faj él), az atlantikus észak-amerikai partvidéken, valamint Európa és Nyugat-Ázsia hegyvidékein találhatóak. Az elfogadott fajok száma (rendszerezőtől függően) 120–160 közötti (ezeken kívül számos, csak fossziliák révén ismert faj van), amelyeket 15–20 szekcióba sorolnak.

magasságot ér el. Törzse nyílt állásban elágazó, villásodásra hajlamos, zárt állásban feltisztuló, koronája ennek megfelelően gömbölyded vagy sudaras.

Vegetatív visszaszerző képessége közepes, fiatalabb korban erőteljesen sarjad töről, az idősebb tuskók regenerációs képessége gyengébb. Viszonylag kevés alvórügyet képez. Meredek, törmelékes termőhelyen gyakran többszörű vagy többször elágazó, gyökérszete plasztikus. Gyökérsarjakat nem fejleszt, a kéregsebzéseket, nagyobb ágak elvesztését nehezen heveri ki.

Kérge fiatalon sima, középszürke, idősebb korban sötétebbé válik, a ké-

világosbarna. A hónalj-rügyek levélripacsainak szélei összeérnek.

A levél egyszerű, szíves vállú, tenyeresen 5(–7) karéjú (néha hasábú), vékony, sima (nem ráncos), felül élénkzöld és fényes, alul világoszöld, a fonák néhány alapi érzuga kivételével teljesen kopasz (2. ábra).

Őszi lombszínéződése aranyárga. A levéllemez 10–20(–25), nyele 6–14(–18) cm hosszú. A levél középső karéjai az oldalsóknál nagyobbak, a karéjak közötti öblök kikerekítettek. A karéjak hosszan hegyesedő csúcsúak, karéjonként 1–3 keskenyedő, nagy fog kivételével épszélűek.

¹ egyetemi tanár, SoE EMK Erdő- és Természeti Erőforrás-gazdálkodási Intézet

Rovarbeporzású, a virágok jó mézelők, 5 tagúak, poligámok (egy részük porzós, másik termős), sárgászöldek, a lapát alakú szirmok kissé hosszabbak (3–4 mm) a hozzájuk hasonló színű, de hasáb alakú csészéknél.

A porzók két körben állnak, számuk 5+3. A mézfejtő gyűrű (diszkusz) feltűnő, erősen kiemelkedő. A virágok végálló, felálló, 30–40 tagú sátorozó bogernyőt alkotnak, a virágzatban a porzós virágok vannak többségben (3. ábra). A termés hosszú kocsányú, széles szárnyú ikerlependék, 4–5 cm hosszú, éretten sárgásbarna, a két iker tompaszöveget zár be egymással. A magházak szélesek, kekededek, laposak, kopaszok, majdnem teljesen sima felszínűek (4. ábra).

Röviddel lombfakadás előtt (néha a lombfakadásba is benyúlva) április elején-közepén virágzik, termése szeptember végén-október elején érik. Korán,

hegységet, majd Kelet-Európa sztyepp-régióját kikerülve éri el a Balkán-félszigetet és a Fekete-tengert.

Déli határa Észak-Görögországban, az Appenninek középső részén és a Pireneusokban húzódik. Nyugaton Franciaország középső részétől a Dániáig húzódó vonal határolja, a kontinens atlanti partvidékét nem éri el.

Nagy, különálló tömbben él a Kaukázusban, illetve apró szigetekként Törökország, Észak-Irán és Közép-Ázsia egyes hegyvidékein.

Jelentős kiterjedésű másodlagos (szünantróp) elterjedési területe, amely szinte a teljes európai atlanti partvidéket, a Brit-szigetek és Közép-Skandinávia, továbbá Dél-Ukrajna egyes részeit fedi le.

Hegy- és dombvidéki fafaj, a síkságokra csak Észak-Európa egyes részein ereszkedik le, hiányzik többek közt az Alföldről vagy a Pó-síkságról. Nem any-

A Nagyalföld belsejében szinte biztosan csak ültetve fordul elő, a Kisalföld peremén, az Észak-Alföldön és a Nyírségben elképzelhető spontán előfordulása. E bizonytalanságok alacsonyabb dombvidékek tekintetében (pl. Külső-Somogy) is fennállnak. A nyugati országrészben jelentkező viszonylagos ritkasága (pl. Őrség) természetes (talajtani) okokra vezethető vissza.

Termőhely, erdőtársulások

A korai juhar areája egészét tekintve a klíma tekintetében kimondottan toleráns, hazai előfordulását klíma- és talajigénye együttesen határozza meg. A Kárpát-medencében a bükkös és gyertyános-tölgyes régióban általánosan megtalálható, szárazabb területeken már csak megfelelő mikroklimatikus zugokban vagy több-letvízhatás megléte esetén, üdebb talajokon számolhatunk megjelenésével.

2. ábra *Levél*

3. ábra *Virágzat*

4. ábra *Termés*

nyílt állásban akár 20 éves korától elkezd virágozni, bár a fiatal egyedek virágzataiban egy ideig szinte csak porzós virágok vannak. Termésképzése évente jelentkezik, de nem azonos erősségű, nem minden évben bőséges; a magvak jelentős része gyakran léha.

Elterjedési terület

A korai juhar európai, inkább kontinentális súlypontú flóraelem (5. ábra), areája hasonló a kocsányos tölgyhöz és a kislevelű hársához.

Északon Dél-Norvégiától Oroszország európai részén át a 63. szélességi körig hatol, keleten éppen eléri az Ural

nyira montán jellegű, mint a hegyi juhar, ennek megfelelően az Alpokban és a Kárpátokban elvéve lépi át az 1000 m-t.

Hazai előfordulás

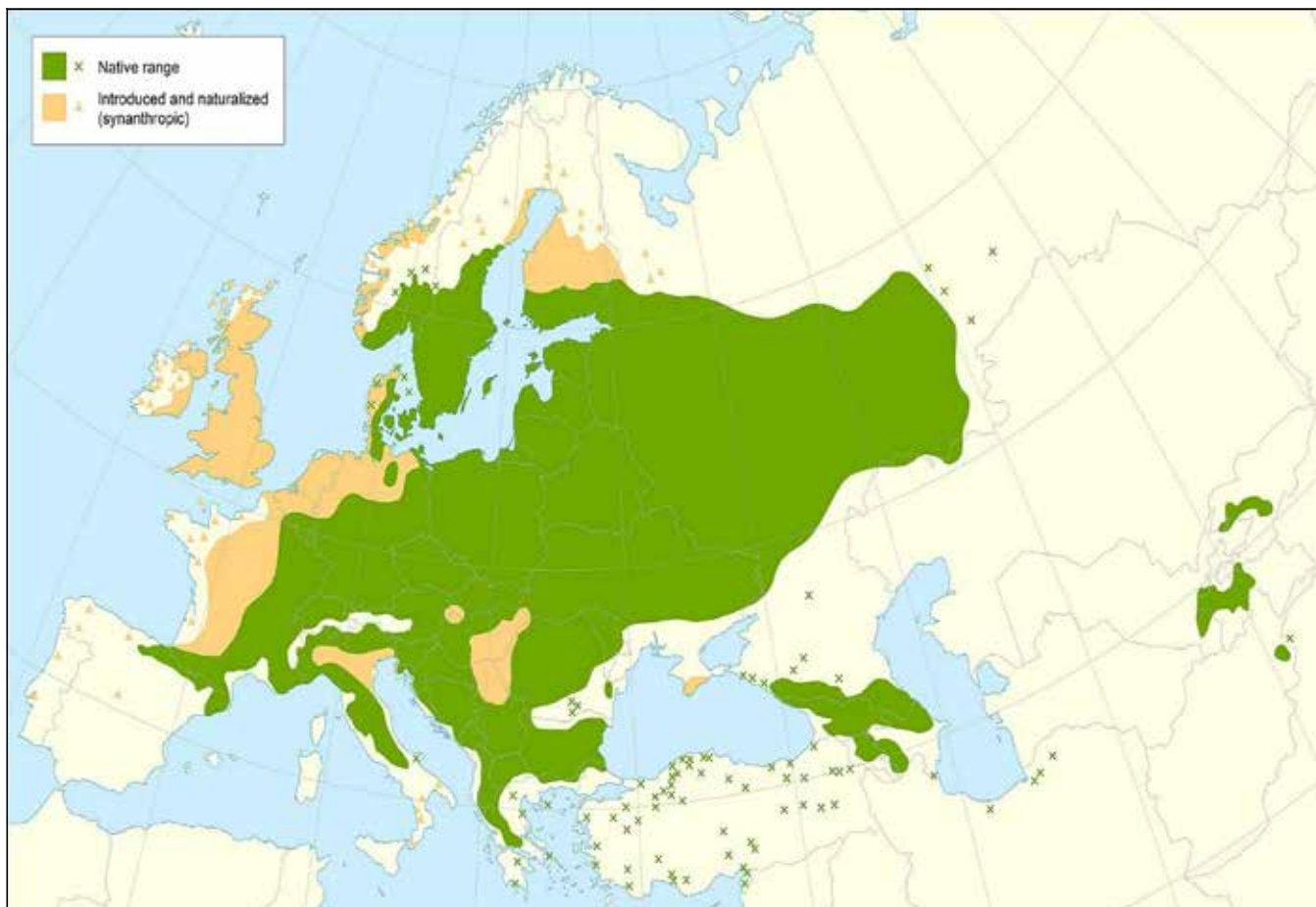
A korai juhar Magyarországon elsősorban középhegységi faj, továbbá a Dél- és Nyugat-Dunántúl dombvidékein sem ritka.

Könnyen elvadul, kertészeti és erdészeti alkalmazása miatt a természetes és másodlagos előfordulások összefolyának, lehetetlen világos határt húzni e tekintetben (a 6. ábrán bemutatott térkép lehatárolását is jelentős szubjektivitás terheli).

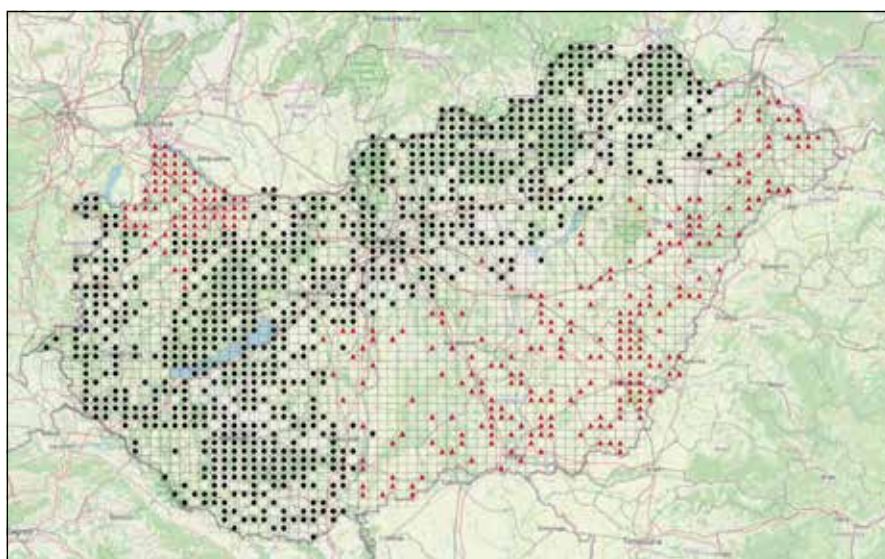
Ültetve számos alföldi területen előfordul, ahol rövid ideig tolerálhatja a kedvezőtlen viszonyokat, idősebb kort itt azonban ritkán ér meg.

Nem igényel többletvízhatást, de patak völgyekben az időszakos vízhatást, letéréseken a szivárgó vizet jól elviseli. Legnagyobb gyakorisággal a felszáz-raz-üde erdőtípusokban jelenik meg.

Vastagabb termőréteg és kedvező klíma esetén szinte bármilyen alapkőzetben megtalálható, a semleges vagy gyengén savanyú talajokat kedveli, a szélsőséges talajkémhatást kerüli. Legszebb növekedését különböző mély, barna erdőtalajokon találjuk, magasabb fekvésben kőzet-

5. ábra A korai juhar elterjedése (Caudullo, G., Welk, E., San-Miguel-Ayanz, J., 2017. Chorological maps for the main European woody species. Data in Brief 12, 662-666. DOI: doi.org/10.1016/j.dib.2017.05.007)

6. ábra A korai juhar hazai elterjedése (Flóraatlasz térkép, letöltve 2025.04.15.)

hatású talajokon (pl. ranker) is jól érzi magát. Közepesen árnytűrő, és önmaga is erősen árnyal, árnyékos helyeken is jól újul, de fényigénye a korrallal nő, az idős, termő egyedek koronája jelentős megvilágítást igényel. Tipikus elegyfa, amely számos állományszerkezeti kombinációban, különböző fafajokhoz (pl. bükk, tölgyek, hársak, kőrisek, egyéb juharfajok) társulva fordulhat elő.

A szubmontán bükkösökben és gyertyános-kocsánytalan tölgyesekben gyakori, rendszeresen előfordul a szurdok- és törmelékletjő-erdőkben is. Ritkább elegyfa a tölgy-kőris-szil ligeterdőkben, gyertyános-kocsányos tölgyesekben és égerligetekben, magasabb fekvésben pedig a montán és fenyőelegeyes bükkösökben. Szárazabb termőhelyeken (pl. cseres-tölgyesekben vagy tölgyes szikla-

erdőkben) csak szálanként, gyenge vitalitással fordul elő. A kimondottan mészkörű erdőtülsőségeket kerüli.

Változatosság

Alaktani változatossága a hazai természetes populációkban nem jelentős, kismértékű eltérések vannak főleg a levéllemez tagoltságában, továbbá a termésszárnnyak alakjában, szögében. Az alakgazdagság az area déli-keleti peremének állományaiában már számottevő.

Kertekben, parkokban évszázadok óta ültetik, a természetben sok kultúr-változata alakult ki. A kultivárok eltérhetnek a lomboszínben („vérjuharok”, ezek egy része csak tavasszal, mások egész nyáron sötétvörös lombzatúak) vagy a növekedési formában (pl. koronaaalak, koronasűrűség).

Érdekeség, egyben a jövőben kerülendő példa, hogy ezeket a változatokat néha az erdészeti ültetések (pl. pótlások, parkerdei helyszínek) során is igénybe veszik, gyakran akkor is, ha egyébként a faj az adott területen őshonos állományokkal is jelen van.

Illusztrációk: verdepubblico.it
www.vdberk.hu/media,
baumschule-horstmann.de